

ประเทศไทยผลิตมะม่วงได้เป็นอันดับห้าของโลกตามหลังประเทศอินเดีย ปากีสถาน จีน และ เม็กซิโก แต่สามารถส่งออกได้เพียงร้อยละ 1 ของที่ผลิตได้ทั้งหมดเท่านั้น และส่วนใหญ่ส่งออกไปประเทศญี่ปุ่น น้ำดอกไม้เป็นพันธุ์ที่ได้รับความนิยมมากที่สุด โดยการส่งออกไปญี่ปุ่นได้เพิ่มจากร้อยละ 6.4 ในปี 2545 เป็นร้อยละ 32.9 ในปี 2548

ชาวสวนมะม่วงไทยส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อยอิสระ ขณะที่มะม่วงคุณภาพเพื่อการส่งออกได้ดำเนินการมากขึ้นโดยกลุ่มเกษตรกรเพื่อลดต้นทุนทางธุรกรรม โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ทั่วไปที่จะพัฒนากลุ่มยุทธศาสตร์มะม่วง เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของมะม่วงในตลาดส่งออก โดยเฉพาะจุดที่ 3 เป้าหมาย ได้แก่ 1) พัฒนาระบบการสร้าง "กลุ่มยุทธศาสตร์มะม่วง" เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของเกษตรกร 2) วิเคราะห์เงื่อนไขปัจจัยที่สนับสนุนการพัฒนา "กลุ่มยุทธศาสตร์มะม่วง" 3) วิเคราะห์โอกาสสำหรับการขยายผล "กลุ่มยุทธศาสตร์มะม่วง" งานวิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้ได้ดำเนินการกับกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ 2 จังหวัด ได้แก่ ชมรมมะม่วงพร้าว จ.เชียงใหม่ และ ชมรมผู้ปลูกมะม่วงอำเภอเนินมะปราง จ.พิษณุโลก วิธีการศึกษาประกอบด้วย การประชุมและประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับเกษตรกร การสำรวจสวนและการสัมภาษณ์เกษตรกรรายบุคคล การประชุมเชิงปฏิบัติการและการเยี่ยมชมแปลงร่วมกับภาคีการพัฒนา ข้อมูลที่ได้จากการอภิปรายร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้อง การสำรวจสวน และการสัมภาษณ์เกษตรกร ได้นำมาใช้เป็นพื้นฐานการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างการเรียนรู้อย่างมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างหมู่เกษตรกร ระหว่างเกษตรกรและนักวิจัย รวมทั้งใช้เพื่อช่วยในการประเมินการทำงานกลุ่ม ได้มีการนำเครื่องมือการวิเคราะห์อย่างหลากหลาย มาใช้กับการประชุมเชิงปฏิบัติการเกษตรกรและภาคีการพัฒนา เช่น SWOT analysis และ Porter's Diamond Model เป็นต้น

ผลการศึกษาพบว่า จากการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับเกษตรกรหลายครั้งอย่างเป็นลำดับ ได้สร้างความเข้าใจที่ดีและความไว้วางใจต่อกัน นับเป็นขั้นตอนพื้นฐานที่จำเป็นต่อการกระบวนการสร้างกลุ่มยุทธศาสตร์ และแผนการดำเนินงานกับภาคีการพัฒนาที่หลากหลายในเวลาต่อมา การประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างเกษตรกรและนักวิชาการเกษตร เพื่อทบทวนเทคโนโลยีการผลิตและการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวที่มีอยู่ นั้น ได้ชี้ให้เห็นถึงช่องว่างองค์ความรู้ด้านการใช้สารฆ่าศัตรูพืชและสัตว์ที่เหมาะสมและการผลิตมะม่วงคุณภาพ การตัดแต่งกิ่ง การชักนำการออกดอก การจัดการธาตุอาหาร และศัตรูพืช และการห่อผล นับเป็นวิธีปฏิบัติที่สำคัญของเกษตรกรในกระบวนการผลิตมะม่วงคุณภาพ อย่างไรก็ตามพบว่าการผลิตผลยังนำมาสู่การปฏิบัติน้อยมาก การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนนับเป็นความ

ต้องการของกลุ่มเกษตรกร เพราะเชื่อว่าสามารถสานความเข้าใจระหว่างเกษตรกรและนักวิชาการได้มากขึ้น ทั้งจะนำไปสู่การให้บริการด้านข่าวสารแก่เกษตรกรได้เป็นอย่างดี

แรงจูงใจในการรวมกลุ่มของเกษตรกร คือความมั่นใจด้านการตลาดและความมั่นคงด้านราคาของผลผลิต รวมทั้งทำให้ต้นทุนทางธุรกรรมลดต่ำลง เกษตรกรพร้าวซึ่งเป็นกลุ่มที่ผลิตมะม่วงล่าฤดู มีช่วงเวลาการระบายผลผลิตสั้นเพียงประมาณ 1 เดือน ได้ปรับตัวใช้ยุทธศาสตร์สร้างตลาดทางเลือกที่หลากหลาย โดยใช้วิธีตกลงซื้อขายกับผู้ส่งออกที่เชื่อถือได้ก่อนการเก็บเกี่ยว เพื่อเร่งรัดการจำหน่ายให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว ขณะที่เกษตรกรเนินมะปรางทำธุรกิจแบบมีพันธสัญญากับบริษัทแปรรูปผลไม้เพื่อการส่งออกเพียงแห่งเดียว และจำหน่ายผลผลิตในช่วงยาว 4 เดือนในราคาประกัน

การประชุมเชิงปฏิบัติการกับภาคีการพัฒนา ซึ่งมี ผู้ส่งออกเอกชน บริษัทผู้ผลิตสารเคมีเกษตร กลุ่มเกษตรกรสำคัญหลายกลุ่มจากเชียงใหม่ พิษณุโลก พิจิตร และเพชรบูรณ์ นักวิชาการจากสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1 (เชียงใหม่) และเขตที่ 2 (พิษณุโลก) สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ เครือข่ายภาคเหนือ สถาบันวิจัยเทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ให้ภาพรวมของห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่ผู้ผลิตจนถึงผู้บริโภคในต่างประเทศอย่างชัดเจน การปรับปรุงโลจิสติกส์สามารถทำให้การวางจำหน่ายสินค้าคุณภาพให้กับผู้บริโภคในประเทศญี่ปุ่นและเนเธอร์แลนด์สำเร็จภายใน 24 ชั่วโมงหลังออกจากสวน ซึ่งนับเป็นปัจจัยที่สนับสนุนโอกาสการส่งออกที่สำคัญ

การประชุมเชิงปฏิบัติการกับภาคีพัฒนาหลายฝ่าย ได้สร้างความเข้าใจที่เป็นประโยชน์ร่วมกันและปรับปรุงการสื่อสารระหว่างกลุ่มเกษตรกรและผู้ประกอบการเอกชน ข้อมูลการผลิตมะม่วงในรอบปีของกลุ่มเกษตรกรชั้นนำจากภาคต่างๆ เป็นสิ่งที่ต้องการของผู้ประกอบการส่งออกเพื่อวางแผนและจัดการตลาด มหาวิทยาลัยได้รับความเชื่อถือให้เป็นองค์กรกลางประสานและสนับสนุนความร่วมมือระหว่างกลุ่มเกษตรกรกับผู้ส่งออก และบริษัทสารเคมีเกษตร ผลการศึกษายืนยันว่ากระบวนการภาคีการพัฒนาเป็นประโยชน์ต่อการสร้างกลุ่มยุทธศาสตร์มะม่วง โดยมีข้อมูลที่ได้รับมาก่อนจากแต่ละฝ่ายมาสนับสนุน

Thailand ranks fifth in the world production of mango after India, Pakistan, China and Mexico. But only one percent of its total production is exported, with largest export volume goes to Japan. The main preferential variety is Nam Dok Mai, occupying the Japanese market from 6.4 percent in 2002 to 32.9 percent in 2005.

Majority of mango farmers in Thailand are independent growers. Export of quality mango is increasingly managed by farmers groups (FGs) to reduce transactional cost. This research project has general objective of developing mango cluster for improving competitiveness of mango in export market. Specifically it has three objectives, namely 1) to develop "mango cluster" processes for improving farmers' capacity, 2) to analyze enabling conditions for developing "mango cluster", and 3) to analyze opportunity for scaling out the "mango cluster" strategy. The participatory action research was conducted in collaboration with mango FGs in two provinces: Prao Mango FG (P-MFG) in Chiang Mai and Noen Mahphang Mango FG (NMP-MFG) in Phitsanulok. The key processes involved farmer meetings and workshops, farmer survey and individual household interviews, stakeholder workshops and field visits. Information from key informant discussion, field survey and farm household interviews were used as the basis for farmer workshops to provide interactive learning between farmers, and between farmers and researchers, and to help assess group performance. Various analytic tools were used in the farmers and stakeholder workshops, such as SWOT analysis, modified Porter's Diamond Model, etc.

The results showed that a series of farmer workshops to gain better understanding and trusts were essential step before multi-stakeholder processes were organized and conducted in developing mango cluster strategy. Farmers-researchers workshop to review on existing production technology and post harvest handling helped identify knowledge gap in proper chemical use and quality mango production. Tree pruning, floral induction, nutrient and pest management, and fruit wrapping were commonly practiced for quality mango production. However, fruit thinning was rarely done. The establishment of community

learning center was recommended to provide better dialogue between farmers and researchers, and information service for farmers.

The motivation of farmers joining group was to secure market and stable price, as well as to cut down transactional cost. The P-MFG, which produced late mango season lasting about one month, adopted diversified marketing strategy by contracting many potential exporters before harvest. This was to speed up the distribution. While the NPM-MFG mainly contracted with single fruit processing company prices over the four-month harvesting season with guaranteed price.

The multi-stakeholder workshops involving private exporters, agro-chemical companies, major mango farmers groups from Chiang Mai, Phitsanulok, Phichit, and Phetchabun, staff of Offices of Agricultural Research and Development Region I (Chiang Mai) and II (Phitsanulok), Provincial Office of Agricultural Extension, National Science and Technology Development Agency (Northern Branch), and the Post Harvest Technology Institute, Chiang Mai University, etc. provided a compressive overview of supply chains from producers to overseas consumers. The improved logistics enabled the quality mango to be displayed for consumers in Japan and the Netherlands within 24 hours after farm delivery. This was enabling factor for supporting export potential.

The multi-stakeholder workshops provided mutual understanding and improved communications between FGs and private sectors. Information on year-round production of mango from the established FGs in different regions was needed by the private exporters for marketing planning and operation. A central body, preferably universities, was recommended to coordinate and to foster the linkage between FGs, private exporters, and agro-chemical companies. It was recommended that multi-stakeholder processes were useful for developing "mango cluster", supported by prepared information from different actors.